

Pochodne formy nabycia obywatelstwa oraz jego utrata w systemach prawnych Polski i Niemiec. Kwestia obywatelstwa kobiet zamężnych

Słowa kluczowe: obywatelstwo, kobieta, Polska, Niemcy

Pochodne nabycie obywatelstwa

W doktrynie prawa międzynarodowego obywatelstwo określa się jako ogniwo, które łączy jednostkę z państwem¹. Zdecydowana większość ludzi nabywa obywatelstwo w sposób pierwotny, czyli z chwilą urodzenia, zatrzymując je do końca życia, jako prawny wyraz swojego związku z ojczyzną. W rzeczywistości istnieje jednak wiele sposobów nabycia obywatelstwa w sposób wtórny, a w określonych przypadkach możliwa jest też jego utrata. Nie zawsze też przynależność narodowa jest tożsama z przynależnością państwową człowieka. Europejska Konwencja o Obywatelstwie z 6 listopada 1997 r. stanowi, iż obywatelstwo oznacza prawny związek pomiędzy osobą fizyczną a państwem, nie określając pochodzenia etnicznego jednostki².

1 M.N. Shaw, *Prawo międzynarodowe*, J. Gajło (tłum.), Warszawa 2011, s. 419.

2 Article 2a, European Convention on Nationality, Strasbourg, 6 November 1997, <http://conventions.coe.int/Treaty/en/Treaties/Html/166.htm>, dostęp: 12 kwietnia 2015.

Zgodnie z prawem międzynarodowym, kwestie obywatelstwa należą do wyłącznych kompetencji państw³. Zasadę tę potwierdza wiele aktów prawa międzynarodowego min. konwencja haska z 1930 r. oraz Europejska Konwencja o Obywatelstwie, a także orzecznictwo międzynarodowe⁴. Wyłączna kompetencja państwa co do obywatelstwa nie wywołuje również skutków w prawie unijnym. Zasada ta została potwierdzona w sprawie *Micheletti* przeciwko *Delegacion del Gobierno en Cantabria*⁵.

Celem niniejszego artykułu jest porównanie procedur nabycia obywatelstwa polskiego oraz niemieckiego w sposób wtórny, a także procedury utraty przynależności państwowej w obu systemach. Pomimo iż Polska i Niemcy wywodzą się z tego samego kręgu kultury prawnej i są państwami członkowskimi Unii Europejskiej, obie regulacje krajowe w zakresie prawa obywatelskiego różnią się od siebie z oczywistych przyczyn. Ze względów ekonomicznych, a także historycznych, w ciągu ostatnich kilkudziesięciu lat Niemcy stały się nową ojczyzną dla milionów imigrantów nie tylko z Europy, ale również z innych części świata, głównie Azji i Afryki. Ponad dziesięć procent obecnie żyjących obywateli niemieckich nie urodziło się w Niemczech bądź posiada dwa obywatelstwa⁶. Ponadto, w wyniku zaszczości historycznych, kilka milionów obywateli jest innego pochodzenia etnicznego niż niemieckie. Szacuje się, że w tej grupie znajduje się obecnie ok. 1,5–2 mln osób pochodzenia polskiego⁷. Dla porównania, według spisu ludności z 2011 r., liczba obywateli polskich, którzy deklarowali narodowość inną niż Polska w 2002 r. nie przekraczała 500 tys.⁸ Wobec tak róż-

3 J. Gilas, *Prawo międzynarodowe. Drugie zmienione, poprawione wydanie*, Toruń 1999, s. 247.

4 Zob. szerzej: *Dispute between France and Great Britain on Nationality Decrees Issued in Tunis and Morocco (French Zone) on November 8th, 1921 and their application to British subjects*, Advisory Opinion, PCIJ Series B no 4, 7th February 1923, s. 11. .

5 Case C-369/90, *Mario Vicente Micheletti and others v. Delegacion del Gobierno en Cantabria*, ECR 1992 I 04239.

6 Badanie przeprowadzone przez Destatis – Federalny Urząd Statystyczny, stan na 10 kwietnia 2014 r. https://www.destatis.de/DE/Publikationen/Thematisch/Bevoelkerung/Bevoelkerungsstand/VorlBevoelkerungsfortschreibung5124103119004.pdf?__blob=publicationFile, dostęp: 22 grudnia 2014.

7 B. Coellen, *Emigracja z polski do Niemiec – liczna i prawie niewidoczna*, <http://www.dw.de/emigracja-z-polski-do-niemiec-liczna-i-prawie-niewidoczna/a-16181647>, dostęp: 22 grudnia 2014.

8 *Charakterystyka mniejszości narodowych i etnicznych w Polsce*, <http://www.msw.gov.pl/portal/pl/61/37/>, dostęp: 22 grudnia 2014.

nicowanej struktury demograficznej, Niemcy prowadzą różną od polskiej politykę nadania obywatelstwa.

Stosunkowo nowym trendem w dziedzinie rozwoju prawa obywatelskiego jest równouprawnienie kobiet. Ustawodawstwa Polski i Niemiec nie przewidują również automatycznej zmiany przynależności państwowej kobiety w związku z zamążpójściem. Zdaniem J. Jagielskiego, równouprawnienie kobiet i mężczyzn względem obywatelstwa jest jednym z głównych kanonów regulacji dotyczącej obywatelstwa polskiego⁹.

Pochodne formy nabycia obywatelstwa w systemie prawa polskiego i niemieckiego

Według L. Oppenheima, obywatelstwo można nabyć przez urodzenie (czyli w formie pierwotnej), naturalizację, przywrócenie, wskutek aneksji lub cesji¹⁰. Polska Ustawa o obywatelstwie z 2 kwietnia 2009 r. definiuje trzy prawne sposoby nabycia obywatelstwa w sposób pochodny: przez nadanie obywatelstwa bądź jego przywrócenie, inaczej reintegrację, oraz przez uznanie za obywatela polskiego¹¹. W wyroku z 18 stycznia 2012 r. w sprawie zgodności art. 30 Ustawy z dnia 2 kwietnia 2009 r. o obywatelstwie polskim z art. 137 Konstytucji RP Trybunał Konstytucyjny orzekł, iż art. 30 Ustawy jest zgodny z art. 137 Konstytucji z 1997 r. W uzasadnieniu podniesiono, że nadanie obywatelstwa oraz uznanie za obywatela są dwoma różnymi sposobami nabycia obywatelstwa¹². Z kolei kwestię repatriacji reguluje oddzielna ustawa z dnia 9 listopada 2000 r.

Z kolei artykuł 3 niemieckiej Ustawy z 22 lipca 1913 r. o przynależności państwowej¹³ (StAG) wymienia pięć sposobów nabycia obywatelstwa

-
- 9 J. Jagielski, *Z problematyki obywatelstwa oraz prawa o obywatelstwie polskim (kilka refleksji na kanwie nowej ustawy o obywatelstwie polskim)*, [w:] *Księga Jubileuszowa dedykowana prof. Janowi Bociowi*, Wrocław 2009, s. 227.
- 10 L.F. Oppenheim, *International law. A Treatise*, vol. I: *Peace*, London 1912, http://www.gutenberg.org/files/41046/41046-h/41046-h.htm#Page_369, dostęp: 12 kwietnia 2015, s. 375–377.
- 11 Art. 4 Ustawy z dnia 2 kwietnia 2009 r. o obywatelstwie polskim (Dz.U. z 2012 r., poz. 161).
- 12 Wyrok Trybunału Konstytucyjnego z dnia 18 stycznia 2012 r., sygn. Kp 5/09.
- 13 W ustawodawstwie niemieckim, funkcjonuje termin *Staatsangehörigkeit*, co dosłownie oznacza przynależność państwową. Niemiecka nomenklatura prawna nie

niemieckiego w sposób wtórny: przez złożenie odpowiedniego oświadczenia, adopcję (przysposobienie), wystawienie zaświadczenia o posiadaniu obywatelstwa, zastosowanie art. 116 ust. 1 Ustawy Zasadniczej Republiki Federalnej Niemiec oraz przez naturalizację.

Nabycie obywatelstwa w sposób wtórny może sprawić, iż osoba fizyczna będzie posiadać kilka obywatelstw. Zdaniem W. Czaplńskiego i A. Wyrozumskiej, do sytuacji takich dochodzi najczęściej, gdy zostanie naruszona zasada efektywności¹⁴. Zasada ta została opisana przez Międzynarodowy Trybunał Sprawiedliwości w 1955 r. w wyroku w sprawie *Nottebohm* jako realny i bezpośredni związek z państwem¹⁵. Do efektywnego obywatelstwa odnosi się również art. 7 Europejskiej Konwencji o Obywatelstwie, który zezwala stronom umowy na wprowadzenie w wewnętrznym porządku prawnym przepisów przewidujących utratę przynależności państwowej w przypadku braku rzeczywistego związku między państwem a obywatelem stale zamieszkującym za granicą¹⁶. Problem efektywnego obywatelstwa był wielokrotnie poruszany w doktrynie prawa międzynarodowego¹⁷.

Zarówno w Konstytucji RP z 2 kwietnia 1997 r., jak i w niemieckiej Ustawie Zasadniczej z 23 maja 1949 r. wprowadzono zakaz dyskryminacji ze względu na płeć, co miało oczywiście bezpośredni wpływ na przepisy prawa obywatelskiego. Jednak jeszcze w pierwszej połowie XX wieku sytuacja prawna kobiet w tej dziedzinie przedstawiała się zupełnie inaczej. W Polsce do 1951 r. obowiązywała Ustawa o obywatelstwie Państwa Polskiego z 1920 r., która uzależniała obywatelstwo całej rodziny od przynależności państwowej męża i ojca. W odniesieniu do regulacji niemieckiej, E. Ehmann i H. Stark podkreślają, iż niemiecka Ustawa o przynależności państwowej z 1913 r. zawierała rozwiązania promujące patriarchalny

---

posługuje się zamiennie terminem *Staatsbürgerschaft*, który dosłownie oznacza obywatelstwo. Wydaje się, że określenie *przynależność państwowa* w odniesieniu do niemieckiego systemu prawnego, w języku polskim jest tożsame z obywatelstwem.

14 W. Czaplński, A. Wyrozumska, *Prawo międzynarodowe publiczne. Zagadnienia systemowe*, Warszawa 2004, s. 190.

15 *Nottebohm Case (second phase)*, Judgment of April, 6th, 1955, ICJ Reports 1955, s. 4.

16 Article 7, European Convention on Nationality, Strasbourg, 6 November 1997, <http://conventions.coe.int/Treaty/en/Treaties/Html/166.htm>, dostęp: 12 kwietnia 2015.

17 Zob. szerzej: B. Krzan, *Zasada efektywnego obywatelstwa*, [w:] *Status prawny obywatela RP po przystąpieniu do Unii Europejskiej*, B. Mielnik (red.), Wrocław 2005, s. 165–181.

model rodziny, w której obywatelstwo kobiet i dzieci było tożsame z obywatelstwem ojca jako głowy rodziny¹⁸. W. Schätzel zauważył, iż po II wojnie światowej dążenie ustawodawcy niemieckiego do równouprawnienia kobiet i mężczyzn w dziedzinie prawa obywatelskiego było wyrazem ogólnego trendu zmierzającego do zrównania pozycji obu płci w życiu publicznym¹⁹. Zarówno polskie, jak i niemieckie ustawodawstwo w zakresie obywatelstwa przeszło gruntowne zmiany po II wojnie światowej i w obecnym kształcie przyznaje równe prawa kobietom oraz mężczyznom.

W związku z licznymi przesiedleniami i deportacjami ludności w czasie II wojny światowej oraz zmianą granic po jej zakończeniu, władze Polski i Niemiec odczuwały moralny obowiązek zapewnienia swoim obywatelom możliwości powrotu do ojczyzny. Kwestia repatriacji została w Polsce uregulowana dopiero ustawą z dnia 9 listopada 2000 r. Odnosi się ona do Polaków pozostałych na Wschodzie, ze szczególnym uwzględnieniem azjatyckiej części byłego ZSRR. Ustawodawca miał na myśli tych Polaków, „którzy na skutek deportacji, zesłań i innych prześladowań narodowościowych lub politycznych nie mogli w Polsce nigdy się osiedlić”²⁰. Za osobę pochodzenia polskiego, w myśl ustawy, uznaje się osobę deklarującą narodowość polską, która posiada co najmniej jedno z rodziców lub dziadków albo dwoje pradziadków narodowości polskiej. Osoba taka musi również wykazać swój związek z polskością – m.in. poprzez pielęgnowanie języka oraz tradycji polskiej. Do osób pochodzenia polskiego zalicza się również osoby, które posiadały obywatelstwo polskie w przeszłości i wykazują wspomniany związek z polskością²¹. Pomimo przyjęcia tak kompleksowej regulacji prawnej, według danych Głównego Urzędu Statystycznego, do końca 2011 r. na terytorium RP osiedliło się jedynie 7490 repatriantów²².

18 *Deutsches Staatsangehörigkeitsrecht: Vorschriftenammlung mit erläuternder Einführung*, E. Ehmann, H. Stark (red.), Jehle 2010, s. 40.

19 W. Schätzel, *Das deutsche Staatsangehörigkeitsrecht: Kommentar zu dem Reichs- und Staatsangehörigkeitsgesetz vom 22. Juli 1913, den Staatsangehörigkeitsbestimmungen der Verfassungen und der Saarüberleitung und den Staatsangehörigkeitsregelungsgesetzen vom 22. Februar 1955 und 17. Mai 1956*, Sammlung Gutentag, Berlin 1958, s. 8.

20 Ustawa z dnia 9 listopada 2000 r.o repatriacji. (Dz.U. z dnia 5 grudnia 2000 r.).

21 Tamże, art. 5.

22 *Rocznik demograficzny 2012*, s. 462, http://stat.gov.pl/cps/rde/xbcr/gus/rs_rocznik_demograficzny_2012.pdf, dostęp: 12 kwietnia 2015.

Podobną możliwość dla osób pochodzenia niemieckiego przewiduje StAG. Ustawa ta uznaje za obywateli niemieckich emigrantów z Europy Wschodniej, ustawowo nazywanych *Spätaussiedler*²³, którzy posiadają potwierdzenie obywatelstwa niemieckiego wydane przez Federalny Urząd Administracyjny²⁴ z siedzibą w Kolonii na wniosek osoby zainteresowanej, zgodnie z art. 15 Ustawy o Wypędzonych i Uchodźcach z dnia 19 maja 1953 r.²⁵ Status *Spätaussiedler* uregulowała specjalna Ustawa z 21 grudnia 1992 r., porządkująca wcześniejsze regulacje ustawowe o skutkach wojny²⁶ oraz art. 116 niemieckiej ustawy zasadniczej. Chodzi tu o Wysiedlonych i Uchodźców narodowości niemieckiej, ich dzieci oraz małżonków, którzy przeprowadzili się do Niemiec po 31 grudnia 1992 r. z terenów byłego ZSRR, Łotwy i Litwy (także z innych państw, jeśli wypędzenie wiązało się z narodowością niemiecką), w ciągu 6 miesięcy od daty wejścia w życie ustawy²⁷. W konsekwencji, tylko w ciągu pierwszych siedmiu lat obowiązywania nowej regulacji prawnej, obywatelstwo niemieckie zostało potwierdzone w odniesieniu do 1,2 mln Wysiedlonych i Uchodźców²⁸.

Natomiast art. 116 ust. 1 Ustawy Zasadniczej uznaje za obywateli niemieckich osoby, które legalnie przebywały na terenie Rzeszy Niemieckiej do 31 grudnia 1937 r. Niemiecka ustawa o przynależności państwowej, jako *lex specialis*, odnosi się również do art. 116 ust. 2 ustawy zasadniczej, przyznającej obywatelstwo Uchodźcom i Wypędzonym narodowości niemieckiej, ich współmałżonkom i dzieciom, które znalazły przyjęcie na obszarze Rzeszy Niemieckiej według stanu z 31 grudnia 1937 r., a także, podejmując próbę sanacji rasistowskiego ustawodawstwa III Rzeszy

---

23 Niem. dosłownie: późni przesiedleńcy, czyli Wysiedleni o niemieckiej przynależności narodowej, którzy przeprowadzili się do Niemiec z Europy Wschodniej po 31 grudnia 1992 r.

24 Niem. *Bundesverwaltungsamt*, w skrócie BVA.

25 Ustawa o Wypędzonych i Uchodźcach z dnia 19 maja 1953 r., <http://www.gesetze-im-internet.de/bundesrecht/bvfg/gesamt.pdf>, dostęp: 27 grudnia 2014.

26 Niem. *Gesetz zur Bereinigung von Kriegsfolgengesetzen*.

27 Art. 4 ust. 1 i 2 Ustawy porządkującej regulacje ustawowe o skutkach wojny 21 grudnia 1992 r.

28 Y. Schröter, R.S. Jäger, *Multiple Citizenship in Germany*, [w:] *Multiple Citizenship as a Challenge to European Nation-States*, D. Kalekin-Fishman, P. Pitkänen (red.), Sense Publishers 2007, s. 96, cyt. za: M. Grossmann, *Doppelte Staatsangehörigkeit nach dem neuen Staatsangehörigkeitsrecht*, Drucksache des Deutschen Bundestages 14/9815 vom 22.07.2002.

Niemieckiej, osobom, które między 30 stycznia 1933 r. a 8 maja 1945 r. zostały pozbawione obywatelstwa z przyczyn politycznych, rasowych lub religijnych,. Ustawa zasadnicza uznaje pozbawienie obywatelstwa w wyżej wymienionych okolicznościach za niebyłe pod warunkiem, iż po dniu 8 maja 1945 r. zainteresowany osiedlił się na na terenie Niemiec i nie wyraził odmiennej woli odnośnie posiadania obywatelstwa niemieckiego²⁹.

Polska regulacja odniosła się do utraty obywatelstwa z pobudek politycznych lub rasowych nieco inaczej niż niemiecka ustawa zasadnicza. Ustawa z 2009 r. nie unieważnia z mocą wsteczną utraty obywatelstwa polskiego na skutek wejścia w życie ustaw z 1920, 1951 oraz 1962 r.,³⁰ przyjętych na tle ideowym. Ustawy te pozbawiły obywatelstwa polskiego m.in. obywateli mieszkających za granicą i działającym na szkodę Polski Ludowej, uchodźców politycznych, którzy nielegalnie opuścili Polskę, Polaków skazanych za zbrodnie pospolite i recydywistów mieszkających poza granicami Polski³¹, a także osoby narodowości niemieckiej, rosyjskiej, ukraińskiej, białoruskiej, litewskiej, łotewskiej i estońskiej³². Jednak art. 38 ust. 1 ustawy z 2009 r. przyznaje takim osobom możliwość przywrócenia obywatelstwa polskiego na ich wniosek. W ust. 2 określone są również przypadki, w których odmawia się przywrócenia obywatelstwa. Przepis ten ma zastosowanie do osób, które własnej woli przystąpiły do służby w wojsku lub przyjęły urząd w jednym z Państw Osi, a także do osób, które „działały na szkodę Polski, a zwłaszcza jej niepodległości i suwerenności, lub uczestniczył w łamaniu praw człowieka”³³. Nie przywraca się obywatelstwa również, jeżeli zagrażałoby to bezpieczeństwu wewnętrznemu i porządkowi publicznemu RP³⁴. Brak możliwości przywrócenia obywatelstwa ze względu na przyjęcie urzędu w jednym z Państw Osi lub państwie sojuszniczym, wydaje się kontrowersyjny. Określenie

29 Art. 116 ust. 2 Ustawy Zasadniczej Republiki Federalnej Niemiec z 23 maja 1949 r., stan z 27 grudnia 2014 r.

30 Ustawa z dnia 20 stycznia 1920 r., o obywatelstwie Państwa Polskiego, Ustawa z dnia 8 stycznia 1951 r. o obywatelstwie polskim oraz Ustawa z dnia 15 lutego 1962 r. o obywatelstwie polskim.

31 Art. 12 Ustawy z dnia 8 stycznia 1951 r. o obywatelstwie polskim.

32 Art. 4 Ustawy z dnia 8 stycznia 1951 r. o obywatelstwie polskim, <http://isap.sejm.gov.pl/DetailsServlet?id=WDU19510040025>, dostęp: 27 grudnia 2014.

33 Art. 38 ust. 2 Ustawy z dnia 2 kwietnia 2009 r. o obywatelstwie polskim, stan z 27 grudnia 2014 r.

34 Tamże, art. 38, ust. 3.

„urząd publiczny” jest szerokim pojęciem i nie dotyczy wyłącznie najwyższych stanowisk w państwie, ale również szeregowych pracowników sektora publicznego, którzy nie posiadali żadnej mocy decyzyjnej odnośnie działań wojennych i okupacji w Polsce, nie byli też wrogo ustosunkowani do Polski ani Polaków. Potencjalnie mogły wśród nich być osoby o np. podwójnej narodowości, dla których przepis zabraniający przywrócenia im obywatelstwa polskiego, jest krzywdzący.

Ustawodawstwo niemieckie również zna instytucję przywrócenia obywatelstwa, jednak nie podaje warunków dotyczących przyczyn utraty obywatelstwa. Wymagana jest jednak zdolność do czynności prawnych, w rozumieniu art. 80 Ustawy o prawie do pobytu³⁵ lub działanie jako przedstawiciel ustawowy oraz niekaralność wnioskującego, czyli brak prawomocnego wyroku skazującego i brak orzeczonych wobec niego środków zabezpieczających, poza wymienionymi w ustawie³⁶. Przywrócenie obywatelstwa odbywa się na wniosek zainteresowanego (*Einbürgerung*).

Kolejnym sposobem nabycia obywatelstwa jest naturalizacja. W polskim systemie prawnym rozróżnia się nadanie obywatelstwa polskiego bądź jego uznanie. Na mocy art. 137 Konstytucji RP, organem nadającym obywatelstwo polskie jest Prezydent RP. W dniu 15 sierpnia 2012 r. weszła w życie ustawa o obywatelstwie polskim z 2 kwietnia 2009 r. Obecnie Prezydent RP może nadawać obywatelstwo polskie bez względu na okres zamieszkania cudzoziemca na terenie RP. W poprzednim stanie prawnym okres ten wynosił 5 lat, a wymóg ten mógł zostać pominięty jedynie w szczególnie uzasadnionych przypadkach. Uznanie za obywatela polskiego należy natomiast do kompetencji wojewodów i dotyczy cudzoziemców, którzy nieprzerwanie przebywają na terenie Polski od co najmniej trzech lat, posiadają zezwolenie osiedlenie się, zezwolenie na pobyt stały lub zezwolenie na pobyt rezydenta długoterminowego. Osoby takie muszą ponadto posiadać stałe źródło dochodów, prawo do zajmowania lokalu mieszkaniowego oraz znać język polski i okazać odpowiedni dokument urzędowy poświadczający ten fakt³⁷. Za obywatela RP uznany może również zostać cudzoziemiec, który legalnie przebywa

35 Niem. *Aufenthaltsgesetz*; Ustawa o prawie pobytu z 30 lipca 2004 r., http://www.gesetze-im-internet.de/bundesrecht/aufenthg_2004/gesamt.pdf, dostęp: 29 grudnia 2014.

36 Art. 12a ust. 1 niemieckiej Ustawy o przynależności państwowej z 22 lipca 1913 r., stan z 29 grudnia 2014 r.

37 Art. 30 ust. 1 pkt 1 oraz art. 30 ust. 2 Ustawy z dnia 2 kwietnia 2009 r. o obywatelstwie polskim, stan z 27 grudnia 2014 r.

na terytorium RP od co najmniej 10 lat i uzyskał w tym czasie zezwolenie na osiedlenie się, zezwolenie na pobyt rezydenta długoterminowego UE lub prawo stałego pobytu i jednocześnie spełnia wyżej wymienione wymogi ekonomiczne i językowe³⁸. W przypadku niektórych osób, ustawa przewiduje uproszczoną procedurę uznania za obywatela RP. Jeśli cudzoziemiec posiada status uchodźcy, jest apatrydą, uzyskał zezwolenie na osiedlenie się w Polsce w związku z polskim pochodzeniem, bądź pozostaje w związku małżeńskim z obywatelem polskim od co najmniej 3 lat, okres wymaganego nieprzerwanego pobytu na terenie RP wynosi jedynie 2 lata³⁹. Zgodnie z art. 32 ustawy, uznanie odbywa się na wniosek zainteresowanego lub, w przypadku małoletniego, jego przedstawicieli ustawowych i kierowany do wojewody właściwego dla miejsca jego zamieszkania. Wniosek zostanie przyjęty, o ile cudzoziemiec spełnia wyżej wymienione warunki oraz nie stanowi „zagrożenia dla obronności lub bezpieczeństwa państwa albo ochrony bezpieczeństwa i porządku publicznego”⁴⁰. Nadanie lub przywrócenie obywatelstwa polskiego rodzicom rozciąga się także na ich dzieci. W przypadku małoletnich, którzy ukończyli szesnaście lat – wymagana jest także ich zgoda⁴¹.

Kwestia naturalizacji została uregulowana w niemieckiej Ustawie o przynależności państwowej znacznie bardziej kompleksowo niż w ustawie polskiej. Z jednej strony wynika to z chęci ograniczenia kręgu osób, które mogłyby stać się obywatelami niemieckimi wbrew zasadzie efektywności. Z drugiej strony, zgodnie z art. 7 Europejskiej Konwencji o Obywatelstwie, strony konwencji, a więc również RFN, mają obowiązek ułatwić procedurę nabycia obywatelstwa małżonkom – bez względu na ich płeć – i dzieciom obywateli, osobom urodzonym lub stale zamieszkujące na terytorium danego państwa, a także rezydującym w nim bezpaństwowcom⁴².

Zgodnie z postanowieniami StAG, o uzyskanie niemieckiej przynależności państwowej⁴³ może ubiegać się cudzoziemiec, który posiada

38 Art. 30 ust. 1 pkt 6 Ustawy z dnia 2 kwietnia 2009 r. o obywatelstwie polskim, stan z 29 grudnia 2014 r.

39 Tamże, art. 30, ust. 1, pkt 2, 3 i 7.

40 Tamże, art. 31.

41 Tamże, art. 7, 8 oraz 30, ust. 1, pkt 4 i 5.

42 Art. 4, European Convention on Nationality, Strasbourg, 6 November 1997, <http://conventions.coe.int/Treaty/en/Treaties/Html/166.htm>, dostęp: 12 kwietnia 2015.

43 Niem. Einbürgerung – zostanie obywatelem niemieckim, uzyskanie niemieckiej przynależności państwowej.

zdolność do czynności prawnych w rozumieniu art. 80 ust. 1 Ustawy o prawie do pobytu lub działa jako przedstawiciel ustawowy zainteresowanego. Uzyskać obywatelstwo można jedynie na własny wniosek, spełniwszy szereg wymogów. Artykuł 8 oraz 10 Ustawy o przynależności państwowej określają konieczne warunki, który musi spełniać wnioskujący cudzoziemiec. Są to: legalny i nieprzerwany ośmioletni pobyt na terenie Niemiec, tytuł do zajmowania lokalu mieszkalnego, brak działań przeciwko porządkowi konstytucyjnemu Republiki Federalnej, posiadanie prawa stałego pobytu w Niemczech lub prawa pobytu jako obywatel Szwajcarii, wynikającego z umowy pomiędzy Wspólnotą Europejską i jej Państwami Członkowskimi, a Konfederacją Szwajcarską bądź posiadanie Niebieskiej Karty UE⁴⁴; wystarczająca znajomość języka niemieckiego, posiadanie środków finansowych niezbędnych do utrzymania siebie oraz członków najbliższej rodziny bez korzystania z pomocy socjalnej i znajomość niemieckiego porządku prawnego i ogólnie przyjętych norm społecznych obowiązujących w Niemczech. Osoba ubiegająca się o przyznanie obywatelstwa niemieckiego nie może również być uprzednio skazana prawomocnym wyrokiem sądu, za wyjątkiem skazanych na kary pozbawienia wolności do 3 miesięcy, 90 stawek dziennych kary grzywny oraz skazanych przez sąd dla nieletnich⁴⁵. Starań o obywatelstwo niemieckie nie można też podjąć cudzoziemiec, wobec którego zostały orzeknięte środki zabezpieczające⁴⁶. Kolejnym warunkiem uzyskania obywatelstwa niemieckiego jest utrata bądź zrzeczenie obywatelstwa innego państwa. Wymóg ten jednak nie dotyczy cudzoziemców którzy nie mają możliwości zrzeczenia się własnego obywatelstwa lub którym zrzeczenie takie nastęrczałoby szczególnych trudności⁴⁷, a także obywateli państw

---

44 Zezwolenie udzielane obywatelowi państwa spoza UE, uprawniające go do pobytu na terenie państwa członkowskiego, wydawane głównie pracownikom posiadającym wysokie kwalifikacje – art. 7 Dyrektywy Rady z dnia 29 maja 2009 r. nr 2009/50/WE, <http://eur-lex.europa.eu/LexUriServ/LexUriServ.do?uri=OJ:L:2009:155:0017:0029:pl:PDF>, dostęp: 28 grudnia 2014.

45 Art. 12a ust. 1 niemieckiej Ustawy o przynależności państwowej z 22 lipca 1913 r., stan z 27 grudnia 2014 r.

46 Niem. Maßregeln der Besserung und Sicherung – środki zabezpieczające, wyłączające winę; Niemiecki kodeks karny, <http://www.stgb-online.de/massregeln.html>, dostęp: 27 grudnia 2014.

47 Art. 12 ust. 1 niemieckiej Ustawy o przynależności państwowej z 22 lipca 1913 r., stan z 27 grudnia 2014 r.

członkowskich Unii Europejskiej oraz Szwajcarii⁴⁸. Wymagany ośmioletni okres zamieszkiwania na terytorium Niemiec zostaje skrócony o rok, jeśli cudzoziemiec, pozytywnie ukończył kurs integracyjny, o którym mowa w art. 12 ust. 3 i dalszych. Warunek nieprzerwanego ośmioletniego pobytu może zostać pominięty w szczególnych przypadkach, jeśli cudzoziemiec potrafi wykazać silne związki z państwem niemieckim⁴⁹.

Dla małżonków obywateli niemieckich oraz ich partnerów życiowych tej samej płci ustawa nie przewiduje już wymogu konkretnego okresu zamieszkiwania na terytorium Niemiec; w poprzednim stanie prawnym okres ten wynosił 3 lata. Warto zauważyć również, że ustawa w swoim obecnym brzmieniu nie wyróżnia sytuacji prawnej kobiet będących małżonkami obywateli niemieckich, które w odróżnieniu od mężczyzn w przeszłości uzyskiwały niemiecką przynależność państwową z mocy prawa, z chwilą zawarcia małżeństwa⁵⁰.

Status partnera życiowego reguluje w Niemczech Ustawa o zarejestrowanym partnerstwie życiowym z 1 sierpnia 2001 r.⁵¹ Małżonek lub partner musi jednak złożyć odpowiedni wniosek, mieć zapewnione mieszkanie i utrzymanie, znać język niemiecki oraz podporządkować się stosunkom społecznym obowiązującym w Niemczech⁵². Obowiązują go także przepisy dotyczące obowiązku zrzeczenia się dotychczasowego obywatelstwa. Państwo niemieckie podkreśla w ten sposób obowiązek dostosowania się do zasad współżycia społecznego przez wszystkich obywateli, bez względu na ich pochodzenie i przekonania religijne czy kulturowe.

Ustawa o przynależności państwowej wymienia sytuacje, w których nabycie obywatelstwa niemieckiego jest niedopuszczalne. Należą do nich przypadki określone w artykule 11 Ustawy o przynależności państwowej. Pierwszy z nich, podobnie jak zastrzeżenie w polskiej ustawie, dotyczy bezpieczeństwa wewnętrznego państwa i porządku publicznego: jeśli istnieje uzasadnione podejrzenie, iż wnioskującym kierują przesłanki zagrażające porządkowi konstytucyjnemu i bezpieczeństwu wewnętrznemu Republiki Federalnej Niemiec. W drugim wypadku natomiast, państwo niemieckie odmawia przyznania obywatelstwa cudzoziemcowi, na którego zgodnie

48 Tamże, art. 12 ust. 2.

49 Tamże, art. 14.

50 Patrz s. 13–14 niniejszej pracy.

51 Niem. *Gesetz über die Eingetragene Lebenspartnerschaft*.

52 Art. 9 niemieckiej Ustawy o przynależności państwowej z 22 lipca 1913 r., stan z 27 grudnia 2014 r.

z Ustawą o prawie pobytu, został nałożony obowiązek opuszczenia terytorium Niemiec, ponieważ wygasło jego prawo do pobytu na terenie tego kraju⁵³.

Utrata obywatelstwa

Odrębnym zagadnieniem jest utrata obywatelstwa. W doktrynie prawa międzynarodowego wyróżnia się następujące sposoby utraty przynależności państwowej: zwolnienie (zrzeczenie się), pozbawienie, wygaśnięcie, wybór opcji, zastąpienie obywatelstwem innego państwa, utrata wskutek aneksji lub cesji⁵⁴. Ostatnia z możliwości odnosi się do podnoszonej w doktrynie prawa międzynarodowego tezy o wygaśnięciu obywatelstwa z chwilą upadku państwa⁵⁵.

W polskim porządku prawnym funkcjonuje obecnie tylko jedna z instytucji utraty obywatelstwa wymienianych w klasycznym prawie międzynarodowym. Art. 34 Konstytucji RP określa wprost, iż obywatel polski nie może utracić obywatelstwa, chyba, że sam się go zrzeknie. Na zrzeczenie się obywatelstwa zgodę musi wyrazić Prezydent RP, na co wskazuje artykuł 137 konstytucji. Wniosek o uzyskanie tej zgody składany jest do wojewody lub konsula, a następnie przekazywany do Prezydenta RP za pośrednictwem ministra właściwego do spraw wewnętrznych⁵⁶. Zgodnie z art. 6 ustawy o obywatelstwie, może się również zdarzyć, iż małoletni, który nabył obywatelstwo polskie wyłącznie ze względu na obywatelstwo ojca, następnie, w wyniku wydania przez sąd orzeczenia o zaprzeczeniu ojcostwa, straci obywatelstwo polskie. W takim wypadku nie można jednak mówić o utracie obywatelstwa sensu stricte a jedynie o cofnięciu skutków błędnego ustalenia ojcostwa.

Niemiecka ustawa o przynależności państwowej wymienia znacznie więcej możliwych sposobów utraty obywatelstwa, aniżeli polska⁵⁷.

---

53 Art. 50 niemieckiej Ustawy o prawie pobytu z 30 lipca 2004 r., http://www.gesetze-im-internet.de/aufenthg_2004/index.html, dostęp: 29 grudnia 2014.

54 L.S. Oppenheim, *International law...*, dz. cyt., s. 378–379.

55 Zob. szerzej: W. Czapliński, A. Wyrozumska, *Prawo międzynarodowe...*, dz. cyt., s. 190.

56 Art. 49 Ustawy z dnia 2 kwietnia 2009 r. o obywatelstwie polskim, stan z 29 grudnia 2014 r.

57 Art. 17 niemieckiej Ustawy o przynależności państwowej z 22 lipca 1913 r., stan z 29 grudnia 2014 r.

Niemcy są też stroną Europejskiej Konwencji o Obywatelstwie, która zezwala stronom konwencji na wprowadzenie w krajowym systemie prawnym instytucji utraty obywatelstwa w następujących przypadkach: dobrowolnego nabycia innego obywatelstwa, nabycia obywatelstwa w wyniku oszustwa, fałszywej informacji lub ukrycia istotnego faktu, dobrowolnej służby w obcych siłach zbrojnych; postępowania poważnie szkodzącego istotnym interesom państwa; braku rzeczywistego związku między państwem a obywatelem stale zamieszkującym za granicą, ustalenia przed osiągnięciem przez dziecko pełnoletniości, że warunki przewidziane przez prawo wewnętrzne, które doprowadziły do nabycia obywatelstwa z mocy prawa nie są już spełniane, w przypadku przysposobienia dziecka, jeżeli nabywa lub posiada ono obywatelstwo obce jednego lub obojga przysposabiających, a także na wniosek obywatela⁵⁸.

Ustawodawstwo niemieckie przewiduje kilka możliwości utraty obywatelstwa. Po pierwsze, obywatelstwo niemieckie można stracić, uzyskując zwolnienie z niego. Jest to instytucja obecnie nieznana w prawie polskim, podobną regulację prawną zawierała jednak ustawa o obywatelstwie polskim z 1951 r. która wymieniała nabycie urzędowego zezwolenia na zmianę obywatelstwa jako jedną z przyczyn jego utraty. Obywatela niemieckiego można zwolnić z przynależności państwowej wyłącznie na jego wniosek i w sytuacji, gdy zamierza on przyjąć obywatelstwo innego państwa⁵⁹. Państwo niemieckie odmawia udzielenia zwolnienia z obywatelstwa sędziom, urzędnikom państwowym, żołnierzom, a także osobom, na których ciąży obowiązek odbycia służby wojskowej. W wypadku otrzymania zwolnienia, obywatelstwo obce powinno zostać przyznane wnioskującemu w ciągu jednego roku od otrzymania decyzji o zwolnieniu. W innym wypadku dokument traci ważność ze skutkiem *ex tunc*⁶⁰. Nawet jeśli wniosek o zwolnienie nie został złożony, zgodnie z art. 25 ustawy, niemiecką przynależność państwową traci się z chwilą przyjęcia obywatelstwa innego państwa. Istnieją jednak trzy wyjątki od tej zasady. Pierwszy z nich odnosi się do przyjęcia obywatelstwa jednego z państw członkowskich Unii Europejskiej lub Szwajcarii. Od 8 kwietnia 2014 r.,

58 Article 7–8, European Convention on Nationality, Strasbourg, 6 November 1997, <http://conventions.coe.int/Treaty/en/Treaties/Html/166.htm>, dostęp: 12 kwietnia 2015.

59 Art. 18, 19 i 22 niemieckiej Ustawy o przynależności państwowej z 22 lipca 1913 r., stan z 29 grudnia 2014 r.

60 Tamże, art. 24.

niemiecką przynależność państwową mogą zachować również obywatele innych państw, którzy do ukończenia dwudziestego pierwszego roku życia legalnie przebywali na terenie RFN przez co najmniej osiem lat lub przez co najmniej sześć lat uczęszczali do szkoły w tym kraju oraz złożą pisemne oświadczenie o zachowaniu obywatelstwa niemieckiego⁶¹. Obywatel niemiecki zamierzający ubiegać się o obywatelstwo państwa obcego może też złożyć wniosek o wyrażenie zgody na zachowanie niemieckiej przynależności państwowej przez kompetentny urząd w kraju lub wydział konsularny. Od decyzji w tej sprawie przysługuje odwołanie do sądu administracyjnego. W praktyce jednak urzędy oraz sądy niemieckie bardzo rzadko pozytywnie odnoszą się chęci posiadania podwójnego obywatelstwa. Obywatelstwo niemieckie, podobnie jak polskie, można utracić także zrzekając się go. Zrzeczenie się obywatelstwa należy pisemnie uzasadnić i złożyć do urzędu właściwego dla miejsca zamieszkania. Zrzeczenie się, analogicznie do zwolnienia z obywatelstwa, i podobnie jak w Polsce, wymaga udzielenia zgody odpowiedniego organu administracji publicznej. Nie jest więc wystarczające złożenie samego oświadczenia⁶². Podmioty wymienione w art. 22 ustawy, którym odmawia się udzielenia zwolnienia z obywatelstwa, nie mogą również się go zrzec. Niemiecka regulacja ustawowa wymienia też jako powód utraty przynależności państwowej fakt wstąpienia przez obywatela do armii państwa obcego bez uzyskania zgody Federalnego Ministerstwa Obrony⁶³. Konsekwencje te nie obejmują żołnierzy, którzy wstąpili do innych niż niemieckie struktur militarnych na podstawie ratyfikowanej przez Niemcy umowy międzynarodowej, m.in. państw Unii Europejskiej, EFTA i NATO. Jako ostatnią możliwość utraty niemieckiej przynależności państwowej art. 35 ustawy wymienia wydanie dokumentu poświadczającego nabycie obywatelstwa lub omawianego wyżej zezwolenia na zatrzymanie podwójnej przynależności państwowej, w sposób niezgodny z prawem, np. w związku z podmienieniem go, oszustwem, łapownictwem lub wydaniem przez niewłaściwy lub niekompetentny organ. Nabycie obywatelstwa staje się w takim wypadku nieważne ze skutkiem *ex tunc*, o ile unieważnienie nastąpi przed upływem pięciu lat od ogłoszenia wadliwej decyzji administracyjnej. Podobnie jak w przypadku cofnięcia skutków zaprzeczenia

---

61 Tamże, art. 29.

62 Tamże art. 26.

63 Tamże, art. 28.

ojcostwa wymienionych w ustawie polskiej, również tutaj nie można mówić o utracie obywatelstwa sensu stricte, a jedynie o cofnięciu skutków prawnych, które wystąpiły w wyniku błędu.

Zmiana obywatelstwa kobiety w związku zamążpójściem

Polska⁶⁴ oraz niemiecka regulacja prawna zastrzegają, iż małżeństwo nie skutkuje utratą obywatelstwa. Jednak kobiety, które w do 31 marca 1953 r. poślubiły cudzoziemca, traciły niemiecką przynależność państwową, o ile nie czyniło ich to apatrydami. Od 1 kwietnia 1953 r. zawarcie związku małżeńskiego z cudzoziemcem nie skutkuje już w Niemczech utratą obywatelstwa⁶⁵. Jeszcze w dwudziestoleciu międzywojennym obywatelstwo kobiety, zarówno w Polsce jak i na terenie Rzeszy Niemieckiej, było jednak prawnie związane z obywatelstwem jej męża.

Zgodnie z Ustawą z dnia 20 stycznia 1920 r. o obywatelstwie Państwa Polskiego, cudzoziemka nabywała obywatelstwo polskie przez zawarcie małżeństwa z obywatelem polskim⁶⁶. Warto podkreślić, iż przepis ten miał zastosowanie z mocy prawa, a nie na wniosek małżonki obywatela polskiego. Konsekwencje utraty obywatelstwa polskiego przez mężczyznę rozciągały się również na żonę oraz dzieci tracącego obywatelstwo⁶⁷. Problem samodzielnego nabywania i utraty obywatelstwa przez kobiety, zwłaszcza mężatki, został podniesiony w doktrynie prawa międzynarodowego dopiero po II wojnie światowej⁶⁸. Ustawa z dnia 28 kwietnia 1946 r. o obywatelstwie Państwa Polskiego osób narodowości polskiej zamieszkałych na obszarze Ziem Odzyskanych utrzymała wprawdzie

64 Art. 5 Ustawy z dnia 2 kwietnia 2009 r. o obywatelstwie polskim, stan z 29 grudnia 2014 r.

65 Oficjalna strona internetowa przedstawicielstwa dyplomatycznego Republiki Federalnej Niemiec w Stanach Zjednoczonych, http://www.germany.info/Vertretung/usa/de/05__Dienstleistungen/02__Staatsangehoerigkeit/04__Verlust/_Verlust.html, dostęp: 29 grudnia 2014.

66 Art. 7 Ustawy z dnia 20 stycznia 1920 r. o obywatelstwie Państwa Polskiego, <http://isap.sejm.gov.pl/DetailsServlet?id=WDU19200070044>, dostęp: 22 czerwca 2015.

67 Tamże, art. 13.

68 R. de Groot, *Survey on Rules on Loss of Nationality in International Treaties and Case Law*, „CEPS Papers in Liberty and Security” 2013, nr 57, s. 6.

w mocy postanowienia ustawy z 1920 r.⁶⁹, jednak sytuacja ta uległa zmianie już kilka lat później. Zgodnie z artykułem 5 Ustawy z dnia 8 stycznia 1951 r. o obywatelstwie polskim, obywatele polscy nie tracili przynależności państwowej związku z zawarciem małżeństwa z cudzoziemcem⁷⁰ ani w związku ze zmianą obywatelstwa przez współmałżonka⁷¹. Przepis ten odnosił się zarówno do kobiet, jak i mężczyzn.

Również w Niemczech sytuacja kobiet zamężnych w prawie obywatelskim uległa zasadniczej zmianie dopiero w II połowie XX wieku. Zgodnie z ustawą z 22 lipca 1913 r.⁷² kobieta przez zamążpójście nabywała obywatelstwo męża i traciła niemiecką przynależność państwową z chwilą, gdy taka utrata nastąpiła po stronie małżonka⁷³. Kobieta traciła również niemiecką przynależność państwową przez zawarcie małżeństwa z cudzoziemcem⁷⁴. W wypadku rozwodu przysługiwało jej jednak prawo do złożenia wniosku o przywrócenie niemieckiej przynależności państwowej⁷⁵. Natomiast przyjęcie obywatelstwa niemieckiego przez mężatkę wymagało zgody jej męża, a w wypadku jej braku – zgody organu zastępującego opiekuna prawnego (*niem.* Vormundschaftsbehörde) W niemieckim systemie prawnym prawa kobiet i mężczyzn do przynależności państwowej zostały zrównane dopiero po 31 marca 1953 r.⁷⁶

Na gruncie prawa międzynarodowego kwestię wpływu zamążpójścia na obywatelstwo kobiet uregulowała z kolei Konwencja o Obywatelstwie Kobiet Zamężnych z 20 lutego 1957 r., która przewiduje zakaz automatycznej utraty lub nabycia obywatelstwa z powodu zawarcia małżeństwa z cudzoziemcem lub w związku ze zmianą obywatelstwa przez

---

69 Art. 3 Ustawy z dnia 28 kwietnia 1946 r. o obywatelstwie Państwa Polskiego osób narodowości polskiej zamieszkałych na obszarze Ziem Odzyskanych, <http://isap.sejm.gov.pl/DetailsServlet?id=WDU19460150106>, dostęp: 22 czerwca 2015.

70 Art. 5.1 Ustawy z dnia 8 stycznia 1951 r. o obywatelstwie polskim, <http://isap.sejm.gov.pl/DetailsServlet?id=WDU19510040025>, dostęp: 22 czerwca 2015.

71 Tamże, art. 5.2.

72 Art. 5.17 niemieckiej Ustawy o obywatelstwie Rzeszy i przynależności państwowej z 22 lipca 1913 r., stan sprzed nowelizacji z 31 marca 1953 r., <http://www.documentarchiv.de/ksr/1913/reichs-staatsangehoerigkeitsgesetz.html>, dostęp: 22 czerwca 2015.

73 Tamże, art. 4.1.

74 Tamże, art. 17 pkt 6.

75 Tamże, art. 13.

76 Art. 116 ust. 2 Ustawy Zasadniczej Republiki Federalnej Niemiec z 23 maja 1949 r., stan z 27 grudnia 2014 r.

współmałżonka⁷⁷. Zarówno Polska jak i Niemcy są stronami tej umowy międzynarodowej⁷⁸. Konwencja nie tylko przyznaje kobietom zamężnym prawo do samodzielnego decydowania o swoim obywatelstwie, ale również stawia w uprzywilejowanej sytuacji prawnej mężatki, które zechcą nabyć obywatelstwo męża – cudzoziemca⁷⁹. Również Konwencja o Ograniczaniu Bezpaństwowości zakazuje pozbawiania obywatelstwa w związku z zawarciem małżeństwa, jeżeli osoba fizyczna stałaby się w ten sposób bezpaństwowcem⁸⁰. Do zrównania praw kobiet i mężczyzn w kwestii decydowania o własnym obywatelstwie odnosi się również Konwencja w Sprawie Likwidacji Wszelkich Form Dyskryminacji Kobiet z 18 grudnia 1979 r.⁸¹

Regulacja polska i niemiecka – podobieństwa i różnice

Podsumowując, systemy prawne Polski oraz Niemiec przewidują podobne sposoby nabycia obywatelstwa w sposób wtórny, mając na uwadze również zaszłości historyczne i wynikające z nich skutki dla obywateli. Jednocześnie, zarówno w polskim, jak i w niemieckim prawie obywatelskim panuje zasada równouprawnienia kobiet i mężczyzn. Obecnie, obywatelstwo mężatki nie jest już uzależnione od obywatelstwa męża, a kobieta po osiągnięciu pełnoletniości ma prawo w pełni kształtować własną sytuację prawną, również w odniesieniu do posiadanej przez nią przynależności państwowej. Być może rozwój medycyny wymusi zarówno na ustawodawcy polskim, jak i niemieckim nowelizację przepisów prawa obywatelskiego tak, aby jednoznacznie kształtowały one sytuację prawną dzieci poczętych metodami pozaustrojowymi.

77 W. Czapliński, *Problematyka obywatelstwa w aktualnych pracach Rady Europy*, „Studia Europejskie” 1998, nr 2, s. 52.

78 *United Nations Treaty Collection, Chapter XVI – Status of Women, Convention on the Nationality of Married Women, Status as of 12/04/2015*, https://treaties.un.org/pages/ViewDetailsIII.aspx?src=TREATY&mtdsg_no=XVI-2&chapter=16&Temp=mtdsg3&lang=en, dostęp: 12 kwietnia 2015.

79 Article 3, Convention on the Nationality of Married Women, New York, 20 February 1957, https://treaties.un.org/doc/Treaties/1958/08/19580811%2001-34%20AM/Ch_XVI_2p.pdf, dostęp: 22 czerwca 2015.

80 Article 6, Convention on the Reduction of Statelessness, <http://www.unhcr.org/3bbb286d8.html>, dostęp: 13 kwietnia 2015.

81 R. de Groot, *Survey on Rules...*, dz. cyt., s. 10.

Należy jednak zwrócić uwagę na istotną rolę, jaką w systemie prawa niemieckiego odgrywają umowy międzynarodowe, których stroną jest RFN: Konwencja o Statusie Bezpaństwowców, Konwencja o Ograniczaniu Bezpaństwowości oraz Europejska Konwencja o Obywatelstwie. Polska nie ratyfikowała dotąd żadnej z tych umów. W ustawodawstwie widoczny jest jednak trend zmierzający do dostosowania przepisów krajowych do prawa międzynarodowego. W przypadku ratyfikacji konwencji znacznie uprości to i skróci proces implementacji ich postanowień na gruncie prawa polskiego.

Niemiecka ustawa stawia kandydatom na nowych obywateli znacznie więcej wymogów, aniżeli polska regulacja prawna. Posiadając prawo do stałego pobytu, aby wystąpić o obywatelstwo, należy przebywać w Niemczech przez osiem lat, w Polsce wystarczający okres to trzy lata. Jedynym ułatwieniem jest zniesienie obowiązku trzyletniego okresu pobytu dla małżonków i partnerów obywateli niemieckich starających się o naturalizację. Inaczej niż w ustawodawstwie niemieckim, w polskim systemie prawnym nie uznaje się za obywateli partnerów tej samej płci, pozostających we wspólnym pożyciu z obywatelami polskimi. Wiąże się to z faktem, iż w Polsce nie ma obecnie prawnej możliwości zarejestrowania partnerskiego związku homoseksualnego. Partnerzy życiowi obywateli polskich mogą ubiegać się o uznanie za obywatela bądź nadanie obywatelstwa polskiego na ogólnych warunkach. Co do wymogów wobec kandydatów na obywateli niemieckich, szczególnie dotkliwy może okazać się warunek zrzeczenia się własnego obywatelstwa, który obecnie został już wycofany z systemów prawnych wielu państw. Bezpośrednio z tym warunkiem wiąże się też większość przesłanek do utraty obywatelstwa niemieckiego. Zarówno w Polsce, jak i w Niemczech, obywatel posiadający więcej niż jedno obywatelstwo nie może być w żadnym wypadku traktowany jak cudzoziemiec⁸² ani wykonywać paszportu obcego państwa do obejścia przepisów prawnych⁸³.

Podsumowanie

Choć wydawałoby się, że w zjednoczonej Europie, wobec faktu posiadania obywatelstwa europejskiego, konkretna przynależność państwowa

82 Y. Schröter, R.S. Jäger, *Multiple Citizenship...*, s. 93.

83 Art. 3 pkt 2 Ustawy z dnia 2 kwietnia 2009 r. o obywatelstwie polskim, stan prawny na 13 kwietnia 2015 r.

nie odgrywa już tak istotnej roli jak w przeszłości, dla wielu osób obywatelstwo wciąż pozostaje bardzo ważnym elementem ich tożsamości. Dla osób pochodzących spoza Unii Europejskiej, nabycie obywatelstwa Polski lub Niemiec stało się przepustką do swobodnego wyboru miejsca zamieszkania i pracy na niemal całym kontynencie. Podkreślić należy, że przepisy z pozoru nie różnicują statusu mężczyzn i kobiet, a nawet zakazują wszelkich form dyskryminacji. Niektóre kwestie pozostają uregulowane na mocy przepisów niższego rzędu, a w tym zakresie można już znaleźć różnice w podejściu do praw kobiet i mężczyzn.

Bibliografia

Literatura

- Banaszak B., *Konstytucja Rzeczypospolitej Polskiej. Komentarz*, Warszawa 2009.
- Czapliński W., *Problematyka obywatelstwa w aktualnych pracach Rady Europy*, „Studia Europejskie” 1998, nr 2.
- Czapliński W., Wyrozumska A., *Prawo międzynarodowe publiczne. Zagadnienia systemowe. 2. Wydanie zmienione i uaktualnione*, Warszawa 2004.
- Deutsches Staatsangehörigkeitsrecht: Vorschriftensammlung mit erläuternder Einführung*, E. Ehmann, H. Stark (red.), Jehle 2010.
- Jagielski J., *Z problematyki obywatelstwa oraz prawa o obywatelstwie polskim (kilka refleksji na kanwie nowej ustawy o obywatelstwie polskim)*, [w:] *Księga Jubileuszowa dedykowana prof. Janowi Bociowi*, Wrocław 2009.
- Janicka D., *Ustawa zasadnicza w praktyce Republiki Federalnej Niemiec (1949–1989)*, Toruń 2009.
- Krzan B., *Zasada efektywnego obywatelstwa*, [w:] *Status prawny obywatela RP po przystąpieniu do Unii Europejskiej*, B. Mielnik (red.), Wrocław 2005.
- Oppenheim L.F., *International law. A Treatise*, vol. I: *Peace*, London 1912, http://www.gutenberg.org/files/41046/41046-h/41046-h.htm#Page_369, dostęp: 12 kwietnia 2015.
- Schätzel W., *Das deutsche Staatsangehörigkeitsrecht: Kommentar zu dem Reichs- und Staatsangehörigkeitsgesetz vom 22. Juli 1913, den Staatsangehörigkeitsbestimmungen der Verfassungen und der Saarüberleitung und den Staatsangehörigkeitsregelungsgesetzen vom 22. Februar 1955 und 17. Mai 1956*, Sammlung Gutentag, Berlin 1958.
- Schröter Y., Jäger R.S., *Multiple Citizenship in Germany*, [w:] *Multiple Citizenship as a Challenge to European Nation-States* D. Kalekin-Fishman, P. Pitkänen (red.), Sense Publishers 2007.

Akty prawne

Umowy międzynarodowe

- Convention on Certain Questions Relating to the Conflict on National Law, 13 April 1930, League of Nations, Treaty Series, vol. 179, p. 89, No 4137, <http://www.refworld.org/docid/3ae6b3b00.html>, dostęp: 12 kwietnia 2015.
- Convention on the Nationality of Married Women, New York, 20 February 1957, https://treaties.un.org/doc/Treaties/1958/08/19580811%2001-34%20AM/Ch_XVI_2p.pdf, dostęp: 22 czerwca 2015.
- Convention on the Reduction of Statelessness, 30 August 1961, <http://www.unhcr.org/3bbb286d8.html>, dostęp: 13 kwietnia 2015.
- Convention Relating to the Status of Stateless Persons, 28 September 1954, <http://www.unhcr.org/3bbb25729.html>, dostęp: 12 kwietnia 2015.
- European Convention on Nationality, Strasbourg, 6 November 1997, <http://conventions.coe.int/Treaty/en/Treaties/Html/166.htm>, dostęp: 12 kwietnia 2015.
- Międzynarodowy Pakt Praw Obywatelskich i Politycznych otwarty do podpisu w Nowym Jorku dnia 19 grudnia 1966 r., Dz.U. z 1977 r., nr 38 poz. 167.
- Powszechna Deklaracja Praw Człowieka, Paryż, 10 grudnia 1948 r., http://www.unesco.pl/fileadmin/user_upload/pdf/Powszechna_Deklaracja_Praw_Czlowieka.pdf, dostęp: 13 kwietnia 2015.

Akty prawa Unii Europejskiej

- Dyrektywa Rady z dnia 29 maja 2009 r. nr 2009/50/WE, <http://eur-lex.europa.eu/LexUriServ/LexUriServ.do?uri=OJ:L:2009:155:0017:0029:pl:PDF>, dostęp: 28 grudnia 2014.

Akty prawa krajowego

polskie

- Konstytucja Rzeczypospolitej Polskiej z dnia 2 kwietnia 1997 r., Dz.U. z 1997 r., poz. 483 z późn. zm.
- Ustawa z dnia 20 stycznia 1920 o obywatelstwie Państwa Polskiego, <http://isap.sejm.gov.pl/DetailsServlet?id=WDU19200070044>, dostęp: 22 czerwca 2015.
- Ustawa z dnia 28 kwietnia 1946 r. o obywatelstwie Państwa Polskiego osób narodowości polskiej zamieszkałych na obszarze Ziemi Odzyskanych, <http://isap.sejm.gov.pl/DetailsServlet?id=WDU19460150106>, dostęp: 22 czerwca 2015.
- Ustawa z dnia 8 stycznia 1951 r. o obywatelstwie polskim, Dz.U. z 1951 r., nr 4 poz. 25.
- Ustawa z dnia 9 listopada 2000 r. o repatriacji, Dz.U. z 2000 r., nr 106, poz. 1118.

Ustawa z dnia 2 kwietnia 2009 r. o obywatelstwie polskim, Dz.U. z 2012 r., poz. 161.

niemieckie

Kodeks karny Republiki Federalnej Niemiec, <http://www.stgb-online.de/massregeln.html>, dostęp: 27 grudnia 2014.

Ustawa o przynależności państwowej z 22 lipca 1913, <http://www.gesetze-im-internet.de/rustag/BJNR005830913.html>, dostęp: 29 grudnia 2014.

Ustawa o Wypędzonych i Uchodźcach z dnia 19 maja 1953 r., <http://www.gesetze-im-internet.de/bundesrecht/bvfg/gesamt.pdf>, dostęp: 27 grudnia 2014.

Ustawa o prawie pobytu z 30 lipca 2004 r., http://www.gesetze-im-internet.de/au-fenthg_2004/index.html, dostęp: 29 grudnia 2014.

Ustawa Zasadnicza Republiki Federalnej Niemiec z dnia 23 maja 1949 r., <http://www.gesetze-im-internet.de/bundesrecht/gg/gesamt.pdf>, dostęp: 29 grudnia 2014.

Orzecznictwo

Case C-369/90, *Mario Vicente Micheletti and others v. Delegacion del Gobierno en Cantabria*, ECR 1992 I 04239.

Nottebohm Case (second phase), Judgment of April, 6th, 1955, ICJ Reports 1955.

Wyrok Trybunału Konstytucyjnego z dnia 18 stycznia 2012 r., sygn. Kp 5/09.

Inne

Charakterystyka mniejszości narodowych i etnicznych w Polsce, Ministerstwo Spraw Wewnętrznych, <http://www.msw.gov.pl/portal/pl/61/37/>, dostęp: 23 grudnia 2014.

de Groot, R., *Survey on Rules on Loss of Nationality in International Treaties and Case Law*, „CEPS Papers in Liberty and Security” 2013, nr 57.

Coellen B., *Emigracja z Polski do Niemiec: liczna i prawie niewidoczna*, <http://www.dw.de/emigracja-z-polski-do-niemiec-liczna-i-prawie-niewidoczna/a-16181647>, dostęp: 22 grudnia 2014.

Publikacja wyników badań demograficznych Federalnego Urzędu Statystycznego DESTATIS, stan z 31 grudnia 2011 r., <https://www.destatis.de/DE/Publikationen/Thematisch/Bevoelkerung/Bevoelkerungsstand/VorlBevoelkerungsfortschreibung.html>, dostęp: 23 grudnia 2014.

Oficjalna strona internetowa niemieckiego przedstawicielstwa dyplomatycznego w Stanach Zjednoczonych, http://www.germany.info/Vertretung/usa/de/05__Dienstleistungen/02__Staatsangehoerigkeit/04__Verlust/__Verlust.html, dostęp: 29 grudnia 2014.

Rocznik demograficzny 2012, http://stat.gov.pl/cps/rde/xbcr/gus/rs_rocznik_demograficzny_2012.pdf, dostęp: 12 kwietnia 2015.

ABSTRACT

JOANNA DURCZAK

Secondary acquisition and loss of Polish and German nationality. The question of nationality of married women

The author of this article conducts analysis in order to compare methods and conditions of secondary acquisition as well as loss of Polish and German citizenship, including the situation of married women under nationality law in Poland and Germany. The article refers to constitutional acts, nationality acts and conventions ruled by international law. Moreover, the analysis is supported by Polish, German and international literature. While Poland and Germany are member states of the European Union and share links to legal tradition of the Ancient Rome, there are certain differences between nationality regulations legislated in these jurisdictions, especially with regard to cases of registered partnerships of the same sex and double citizenship.